

พุทธบูรณาการกับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

Buddhist integration and solving the problem of inequality in Thai society

พระครูโกวิทอรธวาที

ไพรินทร์ ณ วันนา

อาเดช อุปันนท์

วิทยาลัยสงฆ์สาปูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

ความเหลื่อมล้ำทางสังคม เป็นปัญหาที่นับได้ว่าเป็นวาระแห่งชาติของทุกประเทศ เป็นปัญหาที่แก้เท่าไรก็ไม่อาจที่จะประสบความสำเร็จได้ ทั้งนี้ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมไม่ได้มีเพียงมิติใดมิติหนึ่งเท่านั้น แต่ประกอบไปด้วยปัญหาในหลายๆ มิติที่มีความเกี่ยวพัน เชื่อมโยง และส่งผลกระทบต่อถึงกัน

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งความเท่าเทียม เป็นศาสนาที่มุ่งเน้นการสร้างความสะดวกสบายให้กับศาสนิกทุกคนที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา ไม่มีการแบ่งแยกในเรื่องของชนชั้น วรรณะ อาชีพ ฐานะทางสังคม หรือแม้แต่เชื้อชาติ ทุกคนในโลกสามารถที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนาได้ ดังนั้น พุทธศาสนา จึงมีหลักธรรมคำสอนและหลักปฏิบัติมากมายที่เป็นการบ่งชี้ให้เห็นถึงความเท่าเทียมในสังคมที่สามารถช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมในมิติต่างๆ ได้อย่างชัดเจน บทความนี้ ได้นำเสนอบริบทของความเหลื่อมล้ำในด้านต่างๆ ของสังคมไทย ทั้งด้านรายได้ รายจ่าย การศึกษา หรือแม้แต่การบริการด้านสาธารณสุข เพื่อสะท้อนให้เห็นสภาพของปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยที่เผชิญมาอย่างยาวนาน และพุทธศาสนาก็ได้มีหลักการในการศึกษาสภาพปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการตามหลักอริยสัจธรรม พร้อมทั้งการนำเสนอหลักปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไว้อีกด้วย

คำสำคัญ : พุทธบูรณาการ, ความเหลื่อมล้ำ, สังคมไทย

Abstract

Social inequality is a problem that can be counted as the national agenda of every country. However, the issue of social inequality is not just one dimension Many Dimensions of problem. interconnected, and affect each other. Buddhism is a religion of equality. It is a religion that focuses on equality for all worshipers who come to be a part of the faith. There is no discrimination in class, caste, occupation, social status, or even race. Everyone in the world can

become a part of Buddhism, so Buddhism has many principles, teachings, and practices that indicate equality in a society that can help reduce social inequality. This article presents the context of the disparities in various areas of Thai culture, including income, expenditure, education, and even public health services. To reflect the state of the problem of inequality in Thai society that has been faced for a long time. Buddhism has principles in studying the issues as mentioned above through the method of the Noble Truths Dharma as well as presenting practices to address social inequality problems.

Keywords: Buddhist Integration, Inequality, Thai Society

บทนำ

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเริ่มจากความแตกต่างทางสังคม ความแตกต่างทางสังคมเริ่มต้นจากการที่มนุษย์ในสังคมนั้นแตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะมนุษย์นั้นมีจุดกำเนิด (birth origin) ที่แตกต่างกัน ณ จุดตรงนั้น คือ ตำแหน่ง (position) ที่ถูกกำหนดโดยระบบการเมือง ระบบสังคม ระบบเศรษฐกิจให้มีอำนาจมีพลังมากน้อยไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ สถาบันต่างๆ ของสังคมจะเอื้อประโยชน์ให้คนกลุ่มหนึ่งมากกว่าคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสิ่งนี้คือความเหลื่อมล้ำที่ล้าลึกที่สุด (ฐานิดา บุญวรรณ และ ยอดพล เทพสิทธิธา, 2560 : 5)

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมไม่ได้ปรากฏเพียงแคในสังคมไทยที่เป็นสังคมกำลังพัฒนาเท่านั้น แต่ในสังคมที่พัฒนาแล้วอย่างสหรัฐอเมริกา ก็ปรากฏว่ายังคงมีความเหลื่อมล้ำปรากฏอยู่ด้วย จากบทความวิชาการของ Fredrick C. Harris ศาสตราจารย์ด้านรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา เรื่อง “The invisible hands of racial inequality in the USA” เขาได้กล่าวถึงความเหลื่อมล้ำทางสังคมจากมือที่มองไม่เห็น (invisible hands) ว่า แม้ว่าในสังคมอเมริกา การเลือกปฏิบัติทางเชื้อชาติจะผิดกฎหมาย และทัศนคติที่ต่อต้านคนผิวดำจะลดลงมานานกว่าครึ่งศตวรรษแล้วก็ตาม แต่ความไม่เท่าเทียมกันยังคงเป็นคุณลักษณะสำคัญของความไม่เท่าเทียมกันโดยรวมในสหรัฐอเมริกา (Fredrick C. Harris, 2016 : 1) นักสังคมวิทยา มองว่า การเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์และทางสังคมไม่เพียงเพราะหลายคนมองว่าไม่ยุติธรรมหรือส่วนมากไม่ยุติธรรม แต่นั่นเป็นกลไกของการแบ่งชั้นทางชาติพันธุ์และสังคมด้วย มุมมองดังกล่าวต้องการทำความเข้าใจในเรื่องของเงื่อนไขของการเลือกปฏิบัติเป็นผลของสาเหตุในระดับปัจเจกบุคคลซึ่งก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันขึ้น (Sebastian E. Wenz and Kerstin Hoenig, 2020 : 10) โดยประการสำคัญ ปัญหาความเหลื่อมล้ำหรือความไม่เท่าเทียมกันในสังคมแน่นอนว่าย่อมเกิดขึ้นมาจากการเลือกปฏิบัติของบุคคล การที่สังคมจะยุติธรรมหรือไม่ยุติธรรมนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับสังคมเอง แต่เกิดขึ้นจากปัจเจกบุคคลเป็นสำคัญโดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมด้านเศรษฐกิจ ในส่วนของรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกันของแรงงาน ซึ่งเป็นเรื่องของ

เหตุผลทางสังคมวิทยาและจิตวิทยาว่าการรับรู้ว่าตนเองได้รับผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำนั้นสามารถที่จะส่งผลกระทบต่อสถานะทางสังคมทั้งสังคมส่วนรวมและสังคมส่วนตัวด้วย ซึ่งการรับรู้สถานะทางสังคมของตนเองเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ความไม่เท่าเทียมกันของรายได้มีผลต่อความเป็นอยู่ที่เป็นส่วนตัว (Simone M. Schneider, 35 (3) : 423) และความเหลื่อมล้ำ มักจะเป็นการกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ที่มีโอกาสกับผู้ขาดโอกาส ซึ่งโอกาสในที่นี้คือ โอกาสในการเข้าถึง ตอรองและจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ในสังคม ความเหลื่อมล้ำบางครั้งก็เป็นเหตุ บางครั้งก็เป็นผลในตัวเอง ที่เป็นเหตุเพราะความเหลื่อมล้ำ จึงทำให้เกิดความไม่เป็นธรรม หรือเนื่องจากคนเกิดมา "ไม่เท่ากัน" จึงก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำตามมา

ความเหลื่อมล้ำ คืออะไร

ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยนั้นได้เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องและมีหลายปัจจัยที่เกี่ยวข้อง การกระจายรายได้ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำขึ้นในสังคม นับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาของระบบทุนนิยม เสรียุคใหม่ ที่เต็มไปด้วยการแข่งขันอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าสถานการณ์การแก้ไขปัญหาความยากจนจะเป็นไปในทางที่ดีขึ้น แต่ก็ยังเกิดความเหลื่อมล้ำขึ้นในสังคมไทย ซึ่งในบริบททางเศรษฐศาสตร์แล้วต้องถือว่าความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้เป็น เครื่องบ่งชี้ถึงความไม่สำเร็จในการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างหนึ่ง (รัชวดี แสงมเหษณ์, 2560 : 3)

ความก้าวหน้าและการพัฒนาของประเทศนั้น ไม่ได้ขึ้นกับอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นกับการกระจายตัวของผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจต่อประชาชนภายในประเทศด้วย เรื่องความเหลื่อมล้ำเป็นประเด็นสำคัญและเป็นหัวข้อที่ประชาชนและนักวิชาการให้ความสนใจมาตลอด ที่ผ่านมามีตัวเลขอย่างเป็นทางการจากสำนักงานพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจแห่งชาติ (NESDC) จะได้แสดงว่า ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้และการบริโภคในภาพรวมของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลงในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา แต่เรื่องนี้ก็ยังเป็นเรื่องที่เป็นข้อวิพากษ์และข้อกังขา เช่น เรื่องตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำอย่างด้านรายได้และรายจ่ายอย่างเป็นทางการของไทย น่าจะต่ำกว่าความเป็นจริง เพราะตัวชี้วัดเหล่านี้คำนวณมาจากข้อมูลการสำรวจ SES ซึ่งอาจจะขาดตัวอย่างครัวเรือนที่รายได้สูงที่สุดกลุ่ม top 1% (ผาสุก และคณะ, 2017) หรือประเด็นที่ว่ามาตรวัดความเหลื่อมล้ำที่เหมาะสม ควรจะต้องนำความมั่งคั่ง หรือ สินทรัพย์สุทธิ มาพิจารณาควบคู่ด้วย ซึ่งงานศึกษาบางชิ้นประมาณการว่า การกระจุกตัวของความมั่งคั่งของไทยนั้น จัดอยู่ในอันดับต้น ๆ ของประเทศแถบเอเชีย (Credit Suisse, 2018) ซึ่งความเหลื่อมล้ำนี้มีผู้เชี่ยวชาญได้กล่าวว่ามีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายและวิวัฒนาการในกรอบของระบบเศรษฐกิจแบบ ทุนนิยม ได้แก่ เสรีนิยม ความยุติธรรมทางสังคม และสมรรถภาพของมนุษย์ (สฤณี อาชวานันทกุล, 2554) เมื่อกล่าวถึง

ความเหลื่อมล้ำแล้ว บางแห่งอาจใช้คำว่า ความแตกต่าง ความไม่เท่าเทียม ความไม่เสมอภาค หรือการที่กลุ่มในสังคมมีบางอย่างที่ไม่เท่ากันก็ได้ (อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, 2558)

ปัญหาหลักที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมนั้นมาจากปัญหาความยากจนเนื่องจากผู้ที่มีความยากจนจะเป็นผู้ที่มีคุณภาพชีวิตต่ำกว่าระดับมาตรฐาน ซึ่งยากต่อการหาที่อยู่อาศัยในสภาพแวดล้อมที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จะมีการศึกษาที่ดี เนื่องจากมีความจำเป็นที่จะต้องมุ่งทำงานเพื่อหารายได้เลี้ยงตนเอง และครอบครัว รวมถึงปัญหาของการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐที่ยังต้องแก้ไข เช่น ระบบการศึกษา บริการสาธารณสุข น้ำดื่มที่สะอาดปลอดภัย ซึ่งยังไม่ทั่วถึงและไม่เป็นธรรม ส่วนหนึ่งมีผลมาจากการที่บุคคลเหล่านี้มีระดับการศึกษาที่ไม่สูงและเข้าถึงข้อมูลที่ไม่เพียงพอที่จะรู้เท่าทันกลุ่มคนที่มีอำนาจเหนือกว่าที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์นำมาสู่ปัญหาต่างๆ ทางสังคม และประเด็นสุดท้ายคือสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของประชาชนที่ยังต้องสร้างความตระหนักให้รับรู้ถึงสิทธิที่สามารถกระทำได้ รวมถึงช่องทางซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เกิดจาก ปัญหาความยากจนเป็นหลัก นำมาสู่ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมหรือความไม่เท่าเทียมกันในสังคม (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2554 : 6-9) ประเด็นสำคัญ ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยไม่ได้ปรากฏเพียงแค่มิติทางด้านความยากจนเท่านั้น แต่มีความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นอีกหลากหลายมิติทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และแม้แต่เรื่องของชนชั้นทางสังคม

ความเหลื่อมล้ำทางสังคมเกิดขึ้นเมื่อทรัพยากรในสังคมมีการกระจายอย่างไม่เสมอภาค ซึ่งก่อให้เกิดแบบรูปจำเพาะตามแนวจำพวกของบุคคลที่นิยมทางสังคม การเข้าถึงสินค้าสังคมในสังคมนั้นมีความแตกต่างกันเป็นลำดับมีสาเหตุจากอำนาจ ศาสนา เครือญาติ เกียรติภูมิ เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ เพศ อายุ รสนิยมทางเพศและชนชั้น ความเหลื่อมล้ำปกติสื่อความหมายถึงความไม่เสมอภาคของผลลัพธ์ แต่อาจสรุปอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเป็นความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงโอกาส สิทธิทางสังคม ประกอบด้วยตลาดแรงงาน บ่อเกิดของรายได้ บริการสาธารณสุข เสรีภาพในการพูด การศึกษา การมีผู้แทนทางการเมือง และการมีส่วนร่วมทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำทางสังคมนี้มีความเชื่อมโยงกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ปกติอธิบายบนพื้นฐานของการกระจายรายได้หรือความมั่งคั่งอย่างไม่เสมอภาค และเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมชนิดที่มีการศึกษาอยู่บ่อยครั้ง ถึงแม้สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาโดยทั่วไปใช้แนวทางเข้าสู่ทางทฤษฎีต่างกันเพื่อพิจารณาและอธิบายความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ แต่ทั้งสองวิชาก็วิจัยความเหลื่อมล้ำนี้เหมือนกัน อย่างไรก็ตามทรัพยากรสังคมและธรรมชาติก็มีการกระจายอย่างไม่เท่าเทียมในสังคมส่วนใหญ่ นอกเหนือไปจากทรัพยากรทางเศรษฐกิจ และอาจช่วยส่งเสริมสถานภาพทางสังคมของบุคคล บรรทัดฐานของการจัดสรรยังมีผลต่อการกระจายสิทธิและเอกสิทธิ์ อำนาจทางสังคม การเข้าถึงสินค้าสาธารณะ เช่น การศึกษาหรือระบบตุลาการ การเคหะที่เพียงพอ การขนส่ง เครดิตและบริการทางการเงิน เช่น การธนาคาร ตลอดจนสินค้าและบริการทางสังคมอื่น

สถานการณ์ความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย

ประเทศไทยในยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงในหลายมิติ แต่สิ่งหนึ่งที่เหมือนเป็นเรื่องที่พบเห็นและเป็นที่ชื่นชวาของผู้คนหลากหลายนั้นกลับขยายวงกว้างกลืนกินผู้คนมากมาย โดยเฉพาะผู้ที่มีรายได้น้อย และบรรดาผู้ด้อยโอกาสทั้งหลายในประเทศ นั่นคือปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคม (จิตภา ทรุณวรรณ, 11 (3) : 185)

ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย เป็นประเด็นปัญหาที่มีมายาวนานและส่วนใหญ่แล้วยังไม่ได้รับการแก้ไข ประเทศไทยแม้จะประสบความสำเร็จในการลดปัญหาความยากจน โดยสัดส่วนคนจนลดลงจากร้อยละ 65.17 ในปี 2531 เหลือเพียงร้อยละ 9.60 ในปี 2561 แต่ปัญหาความเหลื่อมล้ำยังไม่สามารถลดลงได้อย่างมีนัยสำคัญ และยังมี ความเหลื่อมล้ำในมิติต่าง ๆ เช่น ด้านทรัพย์สิน ความเหลื่อมล้ำของโอกาสและการเข้าถึงการศึกษา บริการสาธารณสุข และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ที่แตกต่างกันในระดับพื้นที่และสถานะของครัวเรือน รวมถึงการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562 : 17) โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำทางด้านชาติพันธุ์ ในประเด็นของการยอมรับทางสังคม ความแตกต่างทางสถานภาพทางสังคม การเลือกปฏิบัติ และคุณภาพการเข้าถึงบริการและการดูแลสุขภาพ อันเป็นความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านสิทธิมนุษยชนอีกด้วย และความเหลื่อมล้ำที่มากส่งผลให้การกระจายผลตอบแทนหรือโอกาสมีความแตกต่างกัน และนำไปสู่ปัญหาความยากจนได้ ความเหลื่อมล้ำเป็นประเด็นที่รัฐบาลไทยให้ความสำคัญมาโดยตลอด และมีความหมายครอบคลุมในวงกว้างมากกว่าความแตกต่างเพียงแค่เฉพาะรายได้ โดยความเหลื่อมล้ำยังสามารถพิจารณาได้จากปัจจัยอื่นที่สำคัญ อาทิเช่น การครอบครองทรัพยากรอื่น และการเข้าถึงสวัสดิการ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำในมุมกว้างยิ่งขึ้น เป็นการพิจารณาความเหลื่อมล้ำในมิติด้านรายได้ รายจ่าย ที่ดิน การเข้าถึงแหล่งทุน และการเข้าถึงนโยบายของรัฐ ในด้านสวัสดิการที่รัฐจัดทำให้กับครัวเรือน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561 : 15) แต่ถึงกระนั้น ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยกลับเป็นเหมือนเส้นแบ่งระหว่าง “คนมี” กับ “คนไม่มี” หรือความแตกต่างทางชนชั้นที่พยายามแยกสิทธิการเข้าถึงทางด้านโอกาสทั้งในเรื่องของการรับบริการสาธารณะ ความยุติธรรม เด็กเยาวชน คนพิการ และการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้ห่างออกไป ภาพเหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าสิทธิของความเท่าเทียมและความเสมอภาคทางสังคมมีอยู่จริงหรือไม่ และความเหลื่อมล้ำที่แพร่กระจายไปในสังคมไทยจะมีจุดจบลงเมื่อใด (กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์, 4 (2) : 111) ซึ่งปัญหาของความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยถึงแม้ว่าจะมีหลากหลายมิติและมีความเชื่อมโยง ทับซ้อน และมีผลสืบเนื่องกันไป แต่ความพยายามในการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำก็ยังคงดูเหมือนว่าจะยังไม่มีแนวโน้มเชิงสถานการณ์ที่ดีขึ้น และความเหลื่อมล้ำได้ปรากฏในหลายพื้นที่ของประเทศไทยโดยเฉพาะความเหลื่อมล้ำทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่บางกลุ่มไม่ได้รับความเป็นธรรมจากสังคม

ประเทศไทย เป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางด้านชนชาติที่เข้ามาอาศัยเป็นแรงงานทั้งที่ถูกกฎหมาย และผิดกฎหมาย รวมถึงปัญหาการค้าแรงงานข้ามชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของสิทธิมนุษยชนด้วย โดยเฉพาะ แรงงานชาวเมียนมาร์ที่เข้ามาทำงานในหลายพื้นที่ของประเทศไทย ทั้งนี้สภาพเศรษฐกิจที่ถดถอยในเมียนมาร์เป็น สาเหตุที่ก่อให้เกิดการย้ายถิ่นของคนในประเทศเมียนมาร์สู่ประเทศอื่น และได้แบกรับความเสี่ยงรูปแบบต่างๆ เพื่อ มาตั้งรกรากและทำงานในประเทศไทย สิ่งที่สำคัญอย่างหนึ่งคือแรงงานข้ามชาตินั้นมีความจำเป็นที่จะต้องปรับใน เรื่องการใช้ชีวิตส่วนตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในประเทศใหม่ (ศิริมา ทองสว่าง, (40) 1 : 62) แต่ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการยอมรับทางสังคมในประเทศหรือท้องถิ่นใหม่ที่ควร จึงทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมขึ้น และใน ขณะเดียวกัน สถานการณ์ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยก็ยังมีปัญหาไม่น้อยไปกว่าแรงงานข้ามชาตินั้น สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2554, ออนไลน์) ได้นำเสนอรูปแบบของความ เหลื่อมล้ำในภาพรวมของสังคมไทยได้ 3 รูปแบบ คือ

1. ความเหลื่อมล้ำด้านความมั่งคั่งและรายได้ (Wealth & Income Inequality) ซึ่งเกิดจาก การพัฒนาที่มี ลักษณะไม่สมดุลหรือกระจุกตัวในบางพื้นที่หรือบางสาขาการผลิต ส่งผลให้ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จากการพัฒนา กระจายไปไม่ถึงถึงทั้งในเชิงพื้นที่และกลุ่มบุคคล
2. ความเหลื่อมล้ำด้านการกระจายโอกาส (Opportunity Inequality) ในการเข้าถึงโครงสร้าง พื้นฐาน และบริการสาธารณะที่มีคุณภาพ ทั้งในด้านการศึกษา การเข้าถึงสวัสดิการสังคม และการเข้าถึงแหล่งทุนหรือปัจจัย การผลิต
3. ความเหลื่อมล้ำด้านอำนาจ (Power Inequality) ทั้งด้านสิทธิทางการเมือง อำนาจต่อรอง ในการเข้าถึง ทรัพยากร และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและทิศทางในการพัฒนาทั้งใน ระดับประเทศและระดับท้องถิ่น ส่งผลให้การจัดสรรทรัพยากรเป็นไปอย่างไม่เท่าเทียม และอาจเกิด การเลือกปฏิบัติ (Discrimination) ต่อกลุ่มที่มี อำนาจในสังคมน้อย

จากรูปแบบของความเหลื่อมล้ำดังกล่าวข้างต้น ได้นำมาสู่ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และรวมไปถึงการเมืองใน สังคมไทย ที่เป็นปัญหาตักค้ำและหมักหมมเรื่อยมา ไม่ว่าจะรัฐบาลชุดใดที่เข้ามาบริหารประเทศก็ไม่สามารถที่จะ แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำต่างๆ เหล่านี้ได้ ความเหลื่อมล้ำเป็นประเด็นการพัฒนาที่สำคัญของประเทศไทยมาอย่าง ต่อเนื่อง โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ความเหลื่อมล้ำได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจโลกที่รวดเร็วจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำในหลายมิติ ทั้ง ด้านรายได้ ความมั่งคั่ง โอกาสการเข้าถึง และคุณภาพการศึกษา บริการสาธารณสุข การเข้าถึงสวัสดิการของรัฐ โครงสร้างพื้นฐาน การเข้าถึงแหล่งเงินทุน การเข้าถึง ทรัพยากรที่จำเป็น รวมถึงการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมี

ความแตกต่างกันในระดับพื้นที่และสถานะของครัวเรือน โดยในปี 2562 สรุปได้ ดังนี้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563 : 30-56)

1. ความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ มีแนวโน้มลดลงในระยะยาว โดยค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคหรือ ค่าสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) ด้านรายได้ มีแนวโน้มลดลงตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา โดยในปี 2562 มีค่า 0.430 ลดลงจาก 0.452 ในปี 2560 สะท้อนความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ในระดับต่ำที่สุด นับตั้งแต่ปี 2531 อย่างไรก็ดี เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ ค่าสัมประสิทธิ์จีนิของไทยยังถือว่าอยู่ในระดับสูง

2. ความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่าย มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกับความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ โดยค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาค หรือสัมประสิทธิ์จีนิ (Gini coefficient) ด้านรายจ่าย อยู่ที่ 0.348 ในปี 2562 ลดลงอย่างต่อเนื่องจาก 0.439 ในปี 2531 ในส่วนของความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่ายเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างเขตการปกครอง พบว่า ความเหลื่อมล้ำด้านรายจ่ายของประชากรทั้งในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลมีแนวโน้มลดลง ค่าสัมประสิทธิ์ ความไม่เสมอภาคด้านรายจ่าย ปี 2562 เท่ากับ 0.358 และ 0.322 ลดลงจาก 0.406 และ 0.379 ในปี 2531 ตามลำดับ

3. ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา ความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษามีทิศทางที่ดีขึ้น โอกาสในการเข้าถึงการศึกษาตามช่วงวัยของนักเรียน ใน 10 ปีที่ผ่านมา มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในระดับชั้นอนุบาลที่มีอัตราการเข้าเรียนสุทธิ ปี 2562 อยู่ที่ร้อยละ 78.1 เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจากร้อยละ 65.1 ในปี 2553 สะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินนโยบายของภาครัฐในด้านการส่งเสริมการพัฒนาของเด็กช่วงปฐมวัยมีประสิทธิภาพดีขึ้น ซึ่งช่วงปฐมวัยจะเป็นช่วงอายุที่มีความสำคัญที่จะส่งผล ต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กในช่วงอายุต่อไป ขณะเดียวกัน อัตราการเข้าเรียนสุทธิระดับมัธยมปลาย (รวม ปวช.) ก็เพิ่มสูงขึ้นไปอยู่ที่ระดับร้อยละ 60 เช่นเดียวกับอัตราการเข้าเรียนระดับปริญญาตรีที่ค่อย ๆ ปรับตัวดีขึ้น สำหรับอัตราการเข้าเรียนสุทธิในระดับชั้นประถมศึกษา และมัธยมต้น ซึ่งเป็นระดับการศึกษาภาคบังคับ มีระดับคงที่

4. ความเหลื่อมล้ำด้านบริการสาธารณสุข หลักประกันสุขภาพมีความครอบคลุมประชากรเกือบทั้งประเทศ แต่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำด้านคุณภาพบริการที่ได้รับระหว่างหลักประกันคุณภาพ 3 ระบบ โดยสถานการณ์การเข้าถึงระบบประกันสุขภาพมีแนวโน้มดีขึ้น นับตั้งแต่เริ่มดำเนินโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าในปี 2544 ทำให้ผู้มีรายได้น้อย แรงงานนอกระบบ ผู้สูงอายุ รวมถึงประชาชนทั่วไปที่ไม่เคยได้เข้าถึงระบบประกันสุขภาพ สามารถเข้าถึงระบบประกันสุขภาพได้อย่างเท่าเทียม ในปี 2562 ประชากรไทยร้อยละ 99.92 เข้าถึงระบบหลักประกันสุขภาพ ซึ่งครอบคลุมประชากรเกือบทั้งประเทศ โดยกลุ่มที่เหลือคือผู้ที่มีสิทธิในระบบหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ยังไม่ได้ลงทะเบียนเลือกหน่วยบริการประจำในระบบ หลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า รวมถึงบุตรข้าราชการที่อายุมากกว่า 20 ปี หรือเด็กคลอดใหม่ที่ยังไม่ได้เลือกสิทธิ

พุทธศาสนากับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ถึงแม้ว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยจะเป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนาน และไม่มีแนวโน้มว่าจะสามารถแก้ปัญหานี้ได้ในเร็ววัน ไม่ว่าจะป็นรัฐบาลชุดใดก็ตามที่เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารประเทศ และมีภารกิจสำคัญส่วนหนึ่งคือการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย แต่ทว่า ปัญหานี้ก็ยังคงเป็นยาขมสำหรับผู้บริหารประเทศและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในสังคม

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งความยุติธรรม พระพุทธองค์ไม่ได้กำหนดว่าบุคคลที่จะเข้ามาสู่ศาสนาของพระองค์นั้นจะต้องจำกัดว่าเป็นบุคคลประเภทใด ไม่ว่าจะด้วยฐานะทางสังคม เชื้อชาติ ความเชื่อ วิถีปฏิบัติ หรือแม้แต่ลัทธิส่วนบุคคลที่พึงมี ก็ไม่ได้เป็นข้อจำกัดที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาพุทธ นี้แสดงให้เห็นว่า ศาสนาพุทธนั้นได้ก้าวข้ามความเหลื่อมล้ำในมิติต่างๆ อย่างชัดเจน ไม่มีเรื่องของชนชั้นเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะป็นกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ ศูทร หรือแม้แต่จันทรกาล ทุกคนมีสภาพความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน มีสิทธิ ความเสมอภาคเท่ากันหมดเมื่อเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของศาสนาของพระองค์ แต่นี้อาจเป็นเพียงภาพอุดมคติในสมัยพุทธกาลเท่านั้น

พุทธศาสนากับการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมไม่จำเป็นต้องมองไปถึงผลลัพธ์แห่งความสำเร็จว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมได้อย่างยั่งยืน แต่เราสามารถที่จะนำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการ “ค้นหาความจริง” แห่งปัญหาความเหลื่อมล้ำว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ได้อย่างชัดเจนคือ หลักอริยสัจธรรม ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) ทุกข์ คือสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งก็คือปัญหาความเหลื่อมล้ำ เป็นการวิเคราะห์ว่าความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นมีความเหลื่อมล้ำในมิติด้านใดบ้าง ส่งผลกระทบต่อใครในสังคม ใครควรที่จะเป็นผู้รับผิดชอบแก้ปัญหา และความเหลื่อมล้ำนี้ได้สร้างความทุกข์ให้เกิดขึ้นอย่างไรบ้างแก่สังคม

2) สมุทัย คือต้นเหตุของสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งก็คือ สาเหตุของความเหลื่อมล้ำ เป็นการวิเคราะห์ว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร ซึ่งถึงแม้ว่าจะป็นเรื่องยากมากสำหรับการค้นหาสาเหตุที่แท้จริงของความเหลื่อมล้ำ แต่ก็ไม่ยากเกินความพยายามที่เราจะช่วยกันค้นหาสาเหตุนั้นแล้วร่วมกันแก้ไข อย่างน้อย ต้นเหตุอาจมาจากปัจเจกบุคคลที่ลุกลามไปสู่สังคมโดยรวมก็เป็นได้

3) นิโรธ คือความสำเร็จของการแก้ปัญหา เป็นผลลัพธ์สุดท้ายที่เกิดขึ้นจากการที่เราสามารถวิเคราะห์หาสาเหตุของความเหลื่อมล้ำในสังคมว่าเกิดจากอะไร รู้ถึงสภาพปัญหานั้นๆ อย่างถ่องแท้จนสามารถที่จะแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำได้อย่างยั่งยืน

4) มรรค คือวิธีการแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้น ซึ่งก็คือการแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ นี่ป็นเรื่องที่ยากที่สุดในการจัดการปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพราะหากเราไม่รู้ที่มาของปัญหา ไม่รู้สภาพและผลกระทบของปัญหา เราก้

จะไม่สามารถที่จะหาวิธีการในการแก้ปัญหาได้ ถือได้ว่าเป็นเรื่องที่ทำนายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกระดับของสังคมที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกันในการค้นหาวิธีการที่เหมาะสมที่สุด (ไม่ใช่ดีที่สุด) ในการแก้ปัญหาคือความเหลื่อมล้ำ

นอกจากนั้น พระพุทธศาสนาได้เสนอหลักปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาคือความเหลื่อมล้ำในสังคม เป็นการสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้งในด้านวัตถุและจิตใจ พร้อมทั้งความเสมอภาคทางด้านสิทธิและโอกาสเพื่อช่วยลดความขัดแย้ง และสร้างความสามัคคีได้จริงเพราะไม่ต้องแข่งขันกัน สร้างวัฒนธรรมแห่งสันติสุขเพราะการแบ่งปันผลผลิตหรือปัจจัยสี่ตามความจำเป็น และอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นบนฐานของการเคารพ และการให้เกียรติแก่กันและกัน แม้ว่า จะไม่รู้จักกันมาก่อนก็ตาม โดยมีหลักปฏิบัติดังนี้ (พระครูปริยัติรัตนานุกูต และ อุทัย สติมัน, (2) 1 : 54-57)

1. การสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ในระบบของสังคมสงฆ์ก่อนบวชจะต้องสละทรัพย์สินเงินทอง เมื่อ บวชแล้วก็ต้องใช้สอยปัจจัย 4 เพียงเพื่อการยังชีพให้เพียงพอเท่านั้น ไม่ใช่สอยเพื่อการบำรุงบำเรอให้ร่างกาย สวยงาม หรือเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน การใช้สอยปัจจัย 4 ยังตั้งอยู่บนหลักการที่ว่า การไม่สะสมส่วนเกินหรือ การไม่ยึดถือไว้เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ความเสมอภาคเท่าเทียมกันของการมีหรือการใช้ปัจจัย 4 อย่างจำเป็น และ เรียบง่าย

2. ความยุติธรรม หลักแนวคิดภายใต้ระบบทรัพย์สินส่วนกลาง ได้ปรากฏสะท้อนการแบ่งปันทรัพย์สินของ สงฆ์ที่เป็นไปด้วยความยุติธรรม เพราะเป็นการปฏิบัติตามความจำเป็นและเหตุผลสมควรของแต่ละคนที่ควรจะได้รับ ซึ่งหลีกเลี่ยงเกณฑ์การให้ด้วยขนาดหรือปริมาณของความต้องการ ที่อยากจะได้

3. ให้ความสำคัญต่อสังคมส่วนรวม ในสังคมสงฆ์มีระบบการจัดการทรัพย์สินส่วนกลางที่เรียกว่า “ของ สงฆ์” เป็นอุดมคติของการน้อมนำเอาวัตถุทานหรือทรัพย์สินทั้งหมดให้ตกเป็นของสงฆ์ส่วนรวม โดยพระสงฆ์ทั้งหมด ต่างเป็นเจ้าของร่วมกัน การที่สงฆ์ทุกรูปเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ช่วยกันสร้างช่วยกันปฏิบัติหรือช่วยกันดูแลรักษานั้น เป็นระบบโครงสร้างเศรษฐกิจของสังคมหนึ่งเดียว เป็นระบบการจัดการทรัพย์สินแบบเป็นก้อน ๆ เดียว ทั้งสังคม คล้าย ๆ กับหลักการของสหกรณ์ที่ไม่มีการแข่งขันและเป็นระบบ

4. ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคมสงฆ์ได้กลายเป็นสังคมที่สามารถแก้ไขปัญหาคือความเหลื่อมล้ำทาง สังคมปรากฏเป็นสังคมต้นแบบแห่งความเสมอภาคเท่าเทียมกันทั้งในด้านสิทธิและโอกาส กล่าวคือ มีความเสมอภาค ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมสงฆ์มีความเท่าเทียมกันในด้านเศรษฐกิจ คือ ปัจจัย 4 ซึ่งทุกคนก่อนที่จะบวชและหลังบวช จะต้องสละทรัพย์สินเงินทองหรือต้องสละกรรมสิทธิ์ส่วนเกินให้ตกเป็นของสงฆ์ส่วนรวม เราจะพบว่าวิถีชีวิตของ พระสงฆ์เป็นการดำเนินชีวิตที่เป็นไปในทิศทางและรูปแบบเดียวกันหมด กล่าวคือ การมี หรือไม่มีปัจจัย 4 เป็นการ มีหรือไม่มีแบบเท่าเทียมกัน ไม่ว่าคนนั้นจะเคยเป็นคนร่ำรวยหรือยากจนมาก่อนก็ตาม เมื่อเข้ามาบวชแล้ว สถานะ ทางเศรษฐกิจจะเหมือนกันหมด ดังนั้น การใช้ระบบทรัพย์สินส่วนกลางจึงเป็นการปรับฐานทางด้านเศรษฐกิจของแต่ละ คนให้อยู่ในระดับที่เท่าเทียมกัน

บทสรุป

ปัญหาความเหลื่อมล้ำมักพิจารณาเฉพาะบริบททางเศรษฐกิจเป็นหลัก หรือเรียกว่า “ความเหลื่อมล้ำทางด้านรายได้” โดยมิได้คำนึงถึงความเหลื่อมล้ำทางด้านอื่นที่สำคัญ เช่น สังคม การศึกษา สุขภาพ สิทธิและโอกาสทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งล้วนมีส่วนสำคัญในการสร้างความแตกต่างระหว่างระดับคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม ด้วยเหตุที่การศึกษาความเหลื่อมล้ำมักละเลยมิติอื่นๆ จึงทำให้เกิดความพยายามศึกษาประเด็นทางด้านความเหลื่อมล้ำในรูปแบบที่หลากหลายมากขึ้น

ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมหลายๆ ปัญหา ไม่ได้รับการพิจารณาเพื่อแก้ไขให้ตรงตามสภาพปัญหาที่แท้จริง รวมถึงข้อมูลทางด้านสถิติต่างๆ ที่ทางภาครัฐได้สำรวจและสรุปในแต่ละปีนั้นก็ก็เป็นเพียงข้อมูลที่อยู่ในระบบสารสนเทศเท่านั้น ไม่ได้มีการนำมาเป็นข้อมูลเชิงวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาอย่างแท้จริง ในบริบทของความเหลื่อมล้ำ ความเหลื่อมล้ำคือความไม่เสมอภาค และความไม่เสมอภาคคือความเบี่ยงเบนของพฤติกรรมในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมแบบเลือกปฏิบัติ การแก้ปัญหาหรือลดช่องว่างของความเหลื่อมล้ำจึงต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างกลไกในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมอย่างเสมอภาคกัน และความเสมอภาคกันในทางสังคมวิทยานั้น หมายถึงการมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน โดยรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐไม่เลือกปฏิบัติหรือสองมาตรฐานในทางกฎหมาย ในการดำรงชีวิต ในการประกอบอาชีพ ในการแข่งขัน และในการให้การช่วยเหลือ เป็นต้น

พระพุทธศาสนา เป็นทางเลือกหนึ่งในการนำเอาหลักธรรมมาเป็นส่วนของการวิเคราะห์สภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม เพื่อให้เห็นถึงแก่นแท้ของปัญหาที่แท้จริง ถึงแม้ว่า ความสำเร็จและความยั่งยืนของการแก้ปัญหา อาจจะยังไม่สมบูรณ์แบบด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้ กระบวนการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการแก้ปัญหาจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำประสบความสำเร็จ(อย่างแท้จริง)

เอกสารอ้างอิง

1. ภาษาไทย

1) หนังสือ

ฐานิดา บุญวรรณ และ ยอดพล เทพสิทธิ์า. (2560). “การลดความเหลื่อมล้ำของโอกาสในชีวิตโดยการเลือกปฏิบัติที่เป็นธรรม”. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติ ประจำปี 2560.

สถาบันวิจัยสังคม : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สฤณี อาชวานันทกุล. (2554). ความเหลื่อมล้ำฉบับพกพา: แนวคิดหลักว่าด้วยความเหลื่อมล้ำ. พิมพ์ครั้งที่ 1.

นนทบุรี: เป็นไท พับลิชชิ่ง.

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 7 “วิถีพุทธ วิถีชุมชน รากฐานชีวิตคนเชิงสังคมล้านนาในสังคมวิถีใหม่”
วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2564 ณ วิทยาลัยสงฆ์สาปูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความ
ยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2560. สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม :
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

_____. (2562). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี
2561. สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและ
สังคมแห่งชาติ.

_____. (2563). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี
2562. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

อนันท์ชนก สกนธวัฒน์. (2558). “ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ”. เอกสารประกอบการบรรยายครั้งที่ 10.
หลักสูตร Human Resource Economic : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

2) วารสาร

กิตติพงษ์ เพียรพิทักษ์. (2562). “แนวทางการลดความเหลื่อมล้ำด้านสิทธิการถือครองที่ดินในเขตเศรษฐกิจพิเศษ
ภาคตะวันออก”. วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 4 (2), 111.

จิตาภา ดรณวรรณ. (2561). ““สู่สังคมไทยเสมอหน้า”: ฝ่าเบื้องหลังความเหลื่อมล้ำไทย” โดย ผาสุก พงษ์ไพจิตร.
ใน วารสารการบริหารท้องถิ่น. 11 (3), 185.

พระครูปริยัติรัตนานุกุต และ อุทัย สติมัน. (2560). “พุทธธรรมกับการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมไทย”. วารสาร
มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์. 2 (1), 54-57.

รัชวดี แสงมหะหมัด. (2560). “ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา: คุณภาพสังคมที่คนไทยมองเห็น”. วารสารรัฐศาสตร์
และรัฐประศาสนศาสตร์. 8 (1), 39.

ศิริมา ทองสว่าง. (2560). “ความเหลื่อมล้ำข้ามชาติ: กรณีศึกษาแรงงานเมียนมาร์ในสมุทรสาคร”. วารสารวิจัย
สังคม. 40 (1), 62.

3) งานวิจัย

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ. (2017). “แนวทางการปฏิรูปภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาและวิเคราะห์การกระจาย
รายได้ของผู้มีเงินได้พึงประเมิน”. รายงานการวิจัย. คณะเศรษฐศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (2554). “โครงการวิจัยชุมชนเพื่อพัฒนาและแก้ไขความเหลื่อมล้ำทางสังคมใน
กรุงเทพมหานคร”. รายงานการวิจัย. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

4) เว็บไซต์

สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (15 มกราคม 2564). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://social.nesdb.go.th/>

2. ภาษาอังกฤษ

Credit Suisse Global Wealth Databook. (2018). Research Institute Zurich : Switzerland.

Fredrick C. Harris. (2016). “The invisible hands of racial inequality in the USA”, In **World social science report, 2016: Challenging inequalities; pathways to a just world**.UNESCO Publishing : Paris.

Sebastian E. Wenz and Kerstin Hoenig. (2020). “Ethnic and social class discrimination in education Experimental evidence from Germany”. **Research in Social Stratification and Mobility**. 65, 10.

Simone M. Schneider. (2019). “Why Income Inequality Is Dissatisfying Perceptions of Social Status and the Inequality-Satisfaction Link in Europe”. **European Sociological Review**. 35 (3), 423.